

۱. مرحوم سید در تکمله عروة الوثقی در این باره می نویسد:

«مسألة ۱۸: يجوز إرتزاق القاضي من بيت المال مع حاجته بالاجماع لانه معد لمصالح المسلمين وهذا منها لتوقف إنتظام أمور المسلمين عليه، بل الاقوى جوازه مع عدم حاجته أيضا كما هو المسند إلى المشهور حيث قالو: بكرهته مع عدم الحاجة وأن الاولى تركه توفيراً على سائر المصالح»^۱

۲. مرحوم شیخ انصاری هم در کتاب القضا در این باره می نویسد:

«و أمّا حکم الارتزاق، فنقول: الظاهر أنّه لا خلاف فی جوازه له إذا كان فقيراً، و مع الغنى فيه قولان، ظاهر جماعة منهم المصنف و الشهيد فی بعض كتبهما: العدم، و إليه ذهب جمع من المتأخرين؛ و لعلّه لأنّ الأخذ منه مع الغنى لا مصلحة فيه فهو تضييع له، مع أنّه إذا لم يدخل فی باب الحسبة لرفع حاجة القاضي، دخل فی باب الأجرة المحرمة بما تقدم من صحیحة ابن سنان.

و فيه: منع ذلك؛ لأنّه یوجب زیادة الرغبة فيه و عدم التقاعد عنه، و الاشتغال بغيره، حیث لا یجب إلّا كفاية فالأقوى جواز أخذه مع عدم الحاجة بما یراه الإمام (علیه السلام) أو من هو وکیله علی بیت المال، حتّى أنّه لو كان بیّد نفس القاضي جاز له أن يأخذ منه مقداراً یعلم أنّه لو كان فی ید غیره لم یقنع منه بما دون ذلك»^۲

۱. تکمله العروة الوثقی، ج ۲، ص ۲۱

۲. القضاء و الشهادات، ص ۱۰۴

ادله حرمت جعل و اجر:

* ۱. اجماع:

ما می گوئیم: در این باره گفته شده است:

«و فيه ما عرفت من وجود الخلاف في المسألة، و لو سلم فهو مدرکي، لاحتمال كونه على

أساس ما يأتي من الأدلة.»^۱

* ۲. روایت یوسف بن جابر [روایت ۱۰ که در بحث رشوه مطرح کردیم]

«و بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ
عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يُوسُفَ بْنِ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَآلِهِ مَنْ نَظَرَ إِلَى فَرْجِ امْرَأَةٍ لَا تَحِلُّ لَهُ وَرَجُلًا خَانَ أَخَاهُ فِي امْرَأَتِهِ وَرَجُلًا اِخْتَجَعَ النَّاسُ
إِلَيْهِ لِتَفَقُّهِهِ فَسَأَلَهُمُ الرِّشْوَةَ.»^۲

ما می گوئیم:

این روایت را به دو صورت می توان تقریر کرد. و تنها تقریر نخست از آن می تواند اجرت و جعل را تحریم کند.

الف) مطابق دلالت روایت، فرض آن است که قاضی برای قضاوت کردن، مطالبه اجرت کرده است و حضرت هم آن را رشوه دانسته و حرام اعلام کرده اند. پس معلوم می شود اجرت همان رشوه است و تمام ادله تحریم رشوه بر آن بار می شود
(۱) بر این استدلال اشکال شده است:

«و فيه: منع كون الجعل من الرشوة لما عرفت من كونها بمعنى تحريف نظام الحكم أو سائر

الأنظمة الإدارية والاجتماعية عن مسيرها الحقّ و سوء الاستفادة منها بوسيلة المال»^۳

(۲) مطابق با این اشکال، اطلاق رشوه بر اجرت، در این روایت اطلاق حقیقی نیست و لذا ادله حرمت رشوه بر جعل بار نمی شود.

(۳) اما به نظر می رسد این اشکال وارد نیست چراکه، اگر گفتیم فرض روایت، مطالبه اجرت است، برای تحریم اجرت، لازم نیست به ادله تحریم رشوه تمسک کنیم، بلکه این روایت (چه به اطلاق حقیقی و چه به اطلاق مجازی) اجرت را حرام برمی شمارد.

۱. دراسات في المكاسب، ج ۳، ص ۱۶۸

۲. وسائل الشیعه، ج ۲۷، ص ۲۲۲

۳. دراسات في المكاسب، ج ۳، ص ۱۶۹

ب) فرض روایت آن است که قاضی برای قضاوت مطالبه رشوه می‌کند. و این می‌تواند در صورتی باشد که قاضی از طرف حکومت (یا از طرف مردم) دارای حقوق (یا اجرت و یا ارتزاق معین) است ولی با این حال برای قضاوت مطالبه مال می‌کند.

این مال چون در مقابل کاری است که قاضی حق مطالبه مال برای آن کار را ندارد، حقیقتاً رشوه است. و چنانکه گفتیم تعریف رشوه بر آن صدق می‌کند و از نوع رشوه در موضوعات است.

می‌گوییم:

به نظر می‌رسد، اگر نگوییم که ظهور روایت به نفع معنای دوم از روایت است، حتماً ظهوری در معنای اول ندارد. اصف الی ذلک آنکه اصالة الحقیقة در معنای رشوه، معنای دوم را تعیین می‌کند.

۳* روایت عمار بن مروان:

«وَفِي مَعَانِي الْأَخْبَارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ وَ فِي الْخِصَالِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (كُلُّ شَيْءٍ غُلٌّ مِنَ الْإِمَامِ فَهُوَ سُحْتٌ) وَالسُّحْتُ أَنْوَاعٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا مَا أُصِيبَ مِنْ أَعْمَالِ الْوَلَاةِ الظَّلْمَةِ وَمِنْهَا أَجُورُ الْقُضَاةِ وَأَجُورُ الْفَوَاجِرِ وَ تَمَنُّ الْخَمْرِ وَ النَّبِيدِ الْمُسْكِرِ وَ الرَّبَا بَعْدَ الْبَيِّنَةِ فَأَمَّا الرَّشَا يَا عَمَّارُ فِي الْأَحْكَامِ فَإِنَّ ذَلِكَ الْكُفْرُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَ بِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ»^۱

«حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع السُّحْتُ أَنْوَاعٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا مَا أُصِيبَ مِنْ أَعْمَالِ الْوَلَاةِ الظَّلْمَةِ وَمِنْهَا أَجُورُ الْقُضَاةِ وَأَجُورُ الْفَوَاجِرِ وَ تَمَنُّ الْخَمْرِ وَ النَّبِيدِ الْمُسْكِرِ وَ الرَّبَا بَعْدَ الْبَيِّنَةِ فَأَمَّا الرَّشَا يَا عَمَّارُ فِي الْأَحْكَامِ فَإِنَّ ذَلِكَ الْكُفْرُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَ بِرَسُولِهِ.»^۲

۱. همان، ص ۹۵

۲. الخصال، ج ۱، ص ۳۲۹، ح ۲۶

درباره دلالت این روایت اشکال شده است:

«و فيه: احتمال كون المراد بأجور القضاة فيها أجور قضاة الجور، لأنها الغالبة و المبتلى بها في أعصار أئمتنا عليهم السلام بل من المحتمل رجوع الضمير في قوله: «و منها» إلى ما قبله أعني: «ما أصيب من أعمال الولاية الظلمة» فإن القضاة قسم من الولاية.»^۱

*۴. روایت عبدالله بن سنان

«مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ إِبْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانَ قَالَ: سَأَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَاضٍ بَيْنَ قَرَيْتَيْنِ يَأْخُذُ مِنَ السُّلْطَانِ عَلَى الْقَضَاءِ الرِّزْقَ فَقَالَ ذَلِكَ السُّحْتُ»^۲

ما می گوئیم:

۱. مرآة العقول، این روایت را حمل بر اجرت قاضی کرده است، چرا که می نویسد: «و المشهور جواز الارتزاق

من بيت المال»

۲. مرحوم شیخ در این باره می نویسد:

«أن ظاهر الرواية كون القاضي منصوباً من قبل السلطان، الظاهر بل الصريح في سلطان الجور؛ إذ ما يؤخذ من العادل لا يكون سُحْتاً قطعاً، و لا شك أن هذا المنسوب غير قابل للقضاء، فما يأخذه سُحْت من هذا الوجه. و لو فرض كونه قابلاً للقضاء لم يكن رزقه من بيت المال أو من جائزة السلطان محرماً قطعاً، فيجب إخراجه عن العموم.»^۳

۳. ایشان در ادامه احتمال دیگری را مطرح می کند:

«إلا أن يقال: إن المراد الرزق من غير بيت المال، و جعله على القضاء بمعنى المقابلة قرينة على

إرادة العوض»^۴

[توضیح: مراد آن است که بابت هر قضاوت، پول می گیرد (و این نوعی اجاره است) و نه اینکه بابت شغل قضاوت

حقوق دریافت کند.]

۱. دراسات، ج ۳، ص ۱۶۹

۲. وسائل الشیعه، ج ۲۷، ص ۲۲۱

۳. کتاب المکاسب، ج ۱، ص ۲۴۳

۴. همان

۴. صاحب وسائل درباره این روایت می نویسد:

«فلعلَّ الأوَّلَ مخصوص بما يكون من السلطان على القضاء ، بأن يجعل له على كلِّ قضاء شيئاً

معيناً، أو لكلِّ يوم شيئاً معلوماً ، فيكون أجرة أو رشوة.»^۱

۵. اگر فهم صاحب وسائل در انتهای کلام کامل باشد، روایت می تواند مربوط به بحث رشوة هم باشد.

۶. اما به نظر می رسد با توجه به زمان صدور روایت بر جعل و اجرت و ارتزاق از قِبَل حاکم جائز با معنای

روایت مناسب تر است و لذا دلالت روایت بر حرمت جعل و اجرت قاضی تمام نیست.

